

mov en *paliscalmo* > cat. *panescalm*; en italià *mari-* > *maliscalco*, en efecte, és com ho deia Boccaccio (*Decameron* II, viii, p. 151), d'on sortí el modern *maniscalco* per dissimilació; també degué seguir el català aqueix camí: *malescals* s'explica per obra conjunta d'una dilació fonètica amb una etim. pop. (*mal* perquè curava mals de bèsties, i *mala* 'maleta, bagul' perquè els rossins les portaven). En la nostra llengua la terminació *-alc* resulta adaptada a la terminació més corrent *-al*, detall en el qual degué cooperar la natural tendència, d'incorporar-lo a la massa, amb el fet que en llengua d'oc i en francès *-alcs*, posat en cas subjecte, s'havia de reduir a *-als*: no fóra estrany que entre nosaltres la vida del mot portat pels francs, restés influida per les formes del Nord. En quedà inafectat algun cas espars: «los ferrers *manescalchs*, e argenters ---», 1298 (*CoDoACA* XL, 24), probablement en l'acc. del *maréchal-ferrant*.

Les variants recollides en els pobles del domini valencià, en el qual el mot restà ben viu, asseguren el detall de les formes antigues. En el Maestrat diuen *menescal* (GaGirona, *Voc.*, s. v. *fementa*), cap a Alcoi: «el *menescal* a curar animals, el potecari a despatxar medicines ---» (MGadea, *T. del Xè* III, 64); quasi pertot (p. ex. a Carlet i a Carcaixent) fan constar que resta per a ells el mot viu, i ho diuen així: altrament els manescals o veterinaris, gent en gran contacte amb el pagès, i amb facilitats per fer-se un bossot, aconsegueixen sempre fincar-se, i deixar el nom lligat al terreny, en llocs com *la Sénia, la Séquia, el Clot, el Bosquet, del Menescal* (sovint la seva dona i hereves l'hi relleven: Braç o Hort de la Menescala, de les Menescals: Alfarb, Vilanova d'Alc.); quasi pertot és *meneskál*: Castellfort, les Coves, la Salzadella, CasPna., Cocentaina, Tibi (*Ràgil del Tio Menescal*, i no com ho posa IGC 03×30), *maniskál* Carlet; tanmateix la fonètica originària es manté en els racons més apartats: Bancal del *maneskál* a l'Albareda de Portell (1961-3). S'explica aqueixa assimilació de les vocals, més encara que per la fonètica, perquè al veterinari li han de *menar* les bèsties, i ell se les emmena per guarir-les o les mena fins a la curació.

Altrament no és cosa limitada a aqueix domini dialectal: *meneskál* a Bellmunt de Mesquí (J. G. M., 1937), i així ho sento a la Vall del Tormo i a Massalió (1955), *meneskál* a Peralta de la Sal (*ZRPh*. XLV, 238) i pertot a Cardós i Vall Ferrera (1932-4); fins a l'Alta Cerdanya (*kam del maneskál* a Vedrinians, 1959) i a Eivissa («*manescal*: albéitar», PzCabr.). Però la forma frànica, amb la *-r-* etimològica, sobreviu encara a la zona extrema Sud, com m'escriu EValor, de Castalla (c. 1950), i a Rellu hi ha encara *Les Ferreries del Mereskál* en el fons del Barranc del Fleixar (1963); també a Menorca (*AlcM*). Hi hauria una variant *manescalt* (ben llegida la *-t*?) en un doc. de 1434.

Des del català el mot va propagar-se des d'antic per Aragó: en part i des d'antic en la forma en què ha predominat entre nosaltres: *menescal* (i *menescaleria* «veterinaria») en inventaris i altres docs. del S. xv (*Bol. AcadE.* III, 92-93), *menescal* avui a Casp, *maniscal* a

la Puebla de Ixar, i encara amb la *-r-* primitiva a l'Alt Aragó: Gistau, Bielsa i Ansó *mariscal* (*BDC* xxiv, 174).

Es clar que la llengua d'oc el té per transmissió directa, i ens interessa de veure, que també allà ha sofert els mateixos accidents fonètics, però hi ha mantingut com a significat un ofici força inseparable del del veterinari, i ben pròxim encara al sentit etimològic de 'servent a cura dels cavalls', el del ferrer que els ferra: «martellon / sus la car(n) de crestian coume de *manescaw*», *Calendau* (VIII, 73.3); des de terres bearneses, el mot degué passar d'antic a les veïnes zones de llengua basca, car els *manichalak* són uns homes vestits de «méchaux-ferrants» que actuen en les mascarades suletines (*RIEB* VIII, 377), on la *ch* o *tx* ens fa pensar en el francès modern o antic, però la *-n-* ens distreu d'apartar-nos de la llengua d'oc i ens fa pensar que, al capdavant, el pas de *-sk-* a *-tx-* també es podria comprendre pel fenomen que afecta en base les consonants, amb una funció afectiva o diminutiva; però d'una forma nord-occitana *manechau* deu sortir el maestr. *manetxeu* (*AlcM*), si bé contaminat en el sentit i en la *é* pel nostre grup de *manefla* i *manifasser* (*MÀ*).

No parlem ja de la història francesa i internacional del mot en el camp de les matances organitzades pels Estats i els sobirans: el pas del *MARHSKALK* al *Maréchal de Camp, d'Armée*, és ben conegut, i també és sabut que des de la variant fonètica normanda *mariscal* el mot va passar al castellà, on les seves diverses encarnacions militars ja es documenten des del S. xv; les forces catalanes semblen haver-hi restat més refractàries, car en la nostra llengua no en tinc notícia fins a Belv. («*mariscal de camp*», 1805); el deguérem rebre per conducte del castellà; car no degué tenir continuació l'intent temptejant dels nostres darrers reis que signifiquen dues mencions d'un *marescal* en els anys 1393 i 1415 (i aquella relativa a una *M. de França*). En efecte, el català medieval s'hi havia resistit, a diferència dels dòcils italians i castellans: en traduir aquell passatge del *Decameron*, els nostres monjos de St. Cugat canviaren *maliscalco* en *senescal* (ed. 1910, 127.27).

DERIV.: *Mariscala, Mariscalat, Mariscalia*. Del mot nostre: *Manescalia* en el sentit de 'tècnica veterinària', ja el 1342 (Ord. Pal.) i en el S. xv: «ab l'hom discret / temps no hi perdí: / d'ell aprenguí / de ben servir, / armes seguir, / --- / de tots falcons / y d'esperver, / ginet, cosser; / de ceteria, / *menescalia*, / sonar, ballar: / fins a tallar / ell me'n mostrà!», JRoig (*Spill*, v. 922, i de nou v. 5259, on Chabàs fa constar que allí ho escriu amb *me-* el ms., si bé no ens informa d'això en les velles eds. ni de res en l'altre passatge); *manescalia* «ars hippiàtrica», Busa-N. Amb *mare-* encara en l'obra exhumada pel P. Batllori, on veiem que s'hi mesclaven pràctiques devotes o supersticioses: «puís diu hom tres vegades: axí val la mia *marescalia*, axí com féu la creu de JhCrist a Madona Sancta Maria ---» (*AORBB* v, 22). *Manescalsc*. *Manescalsc*ir 'curar el propi cavall' hapax en Llull, on degué intervenir el model del tan connex *escaltrir* 'aplicar el cauteri' (veg.